

17-ASIS FIZIKOS TURNYRAS
9-oji užduotis Nr. FT17-9 / 2024 01 08 – 2024 02 04

Dujų šaldymas jas išplečiant

Sąlyga / FT17-9 ▼

Gerai termiškai izoliuotame 6 dm^3 tūrio inde (cilindre su paslankiu stūmokliu) yra $8,8 \text{ g}$ anglies dvideginio ir $2,8 \text{ g}$ azoto mišinys, kurio temperatūra lygi 27°C . Staigiai paslinkus stūmoklį, dujų mišinio slėgis buvo sumažintas 2 kartus. Raskite:

- 1) Pradinį slėgį;
- 2) Savitąsias šilumas c_p ir c_v ;
- 3) Tūrio pokytį;
- 4) Temperatūros pokytį;
- 5) Vidinės energijos pokytį.

Užduotį parengė doc. dr. Stasys Tamošiūnas – Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto Fotonikos ir nanotechnologijų instituto senjoras, mokyklos „Fizikos olimpas“ direktorius, steigėjų tarybos narys ir dėstytojas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2024 01 08.

Aiškinamasis sprendimas / FT17-9 ▼

Duota: $V_0 = 6 \cdot 10^{-3} \text{ m}^3$; $m_1 = 8,8 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$; $M_1 = 0,044 \text{ kg/mol}$; $m_2 = 2,8 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$; $M_2 = 0,028 \text{ kg/mol}$; $T_0 = 300 \text{ K}$; $N = 2$; $R = 8,31 \text{ J/(K}\cdot\text{mol)}$.

Rasti: p_0 ; c_p ; c_v ; ΔV ; ΔT ; ΔU .

Mendelejevo ir Klapeirono lygtis dujoms inde:

$$p_{01}V_0 = \frac{m_1}{M_1}RT_0; \quad p_{02}V_0 = \frac{m_2}{M_2}RT_0.$$

Dujų mišinio pradinis slėgis pagal Daltono dėsnį lygus dalinių slėgių p_{01} ir p_{02} sumai:

$$p_0 = p_{01} + p_{02} = \left(\frac{m_1}{M_1} + \frac{m_2}{M_2} \right) \frac{RT_0}{V_0};$$

$$p_0 = \left(\frac{8,8}{44} + \frac{2,8}{28} \right) \frac{8,31 \cdot 300}{0,006} \approx 125 \text{ (kPa)}.$$

Pagal pirmąjį termodinamikos dėsnį dujų gautos (atiduotos) šilumos kiekis Q lygus jų vidinės energijos pokyčio ΔU ir darbo prieš išorines jėgas A sumai:

$$Q = \Delta U + A.$$

Tegu temperatūros pokytis yra ΔT . Izobariniam vyksmui:

$$Q_1 = c_p(m_1 + m_2)\Delta T = c_{p1}m_1\Delta T + c_{p2}m_2\Delta T = \left[\frac{(i_1 + 2)m_1}{M_1} + \frac{(i_2 + 2)m_2}{M_2} \right] \frac{R\Delta T}{2};$$

$$c_p = \left[\frac{(i_1 + 2)m_1}{M_1} + \frac{(i_2 + 2)m_2}{M_2} \right] \frac{R}{2(m_1 + m_2)}.$$

Anglies dvideginio (triatomių molekulių) laisvės laipsnių skaičius $i_1 = 6$, o azoto (dviatomių molekulių) - $i_2 = 5$, tai savitoji šiluma pastoviam slėgiui:

$$c_p = \left[\frac{(6+2) \cdot 8,8}{44} + \frac{(5+2) \cdot 2,8}{28} \right] \frac{8,31}{2 \cdot (8,8+2,8) \cdot 10^{-3}} \approx 824 \text{ (J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{kg}^{-1}\text{)}.$$

Izochoriniam vyksmui $A = 0$, tai:

$$Q_2 = \Delta U = c_V(m_1 + m_2)\Delta T = c_{V1}m_1\Delta T + c_{V2}m_2\Delta T = \left(\frac{i_1 m_1}{M_1} + \frac{i_2 m_2}{M_2} \right) \frac{R\Delta T}{2};$$

$$c_V = \left(\frac{i_1 m_1}{M_1} + \frac{i_2 m_2}{M_2} \right) \frac{R}{2(m_1 + m_2)};$$

$$c_V = \left(\frac{6 \cdot 8,8}{44} + \frac{5 \cdot 2,8}{28} \right) \frac{8,31}{2 \cdot (8,8+2,8) \cdot 10^{-3}} \approx 609 \text{ (J} \cdot \text{K}^{-1} \cdot \text{kg}^{-1}\text{)}.$$

Gerai izoliuotame inde, o pagal užduoties sąlygą dar ir labai greitai išplečiamos dujos ($A > 0$) negauna šilumos iš aplinkos, o ir nespėja jos gauti, kai greitai išplečiamos (šilumos kiekis $Q = 0$), tad turime adiabatinių vyksmą, kurio metu dujų vidinė energija sumažėja, jos atšąla, tad gauname taip vadinamą adiabatinių šaldymą: $\Delta U = -A < 0$.

Adiabatiniame vyksme dujų mišinio slėgį ir tūrį susieję pagal Puasono lygtį, randame tūrio pokytį:

$$pV^\gamma = p_0V_0^\gamma; \quad p = \frac{p_0}{N}; \quad \gamma = \frac{c_p}{c_V}; \quad \Delta V = V - V_0 = (N^{c_V/c_p} - 1)V_0;$$

$$\Delta V = (2^{609/824} - 1) \cdot 0,006 \approx 4,1 \text{ (dm}^3\text{)}.$$

Puasono lygtyje dujų tūrį susieję su slėgiu ir temperatūra pagal Mendelejevo ir Klapeirono lygtis, turime slėgio ir temperatūros sąryšį, iš kurio randame temperatūros pokytį:

$$p^{(1-\gamma)/\gamma} T = p_0^{(1-\gamma)/\gamma} T_0; \quad \Delta T = T - T_0 = (N^{c_V/c_p - 1} - 1)T_0;$$

$$\Delta T = (2^{609/824 - 1} - 1) \cdot 300 \approx -48 \text{ (K)}.$$

Taigi, dujų mišinys atšals iki $t = 27 - 48 = -21^\circ\text{C}$, o jo vidinė energija sumažės:

$$\Delta U = 609 \cdot (8,8 + 2,8) \cdot 10^{-3} \cdot (-48) \approx -340 \text{ (J)}.$$

Aiškinamąjį sprendimą pateikė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2024 03 12.

Turnyro dalyvių sprendimų aptarimas / FT17-9 ▼

Trys turnyro dalyviai rado molines savitąsias šilumas, du dalyviai suklydo įvertindami molekulių laisvės laipsnių skaičius.

Sprendimų aptarimą parengė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2024 03 12.

Sprendimų vertinimo kriterijų ir jų verčių lentelė / FT17-9 ▼

Nr.	Sprendimų vertinimo kriterijus	Vertė balais
1.	Pradinis slėgis	2
2.	Savitosios šilumos	3
3.	Tūrio pokytis	2
4.	Temperatūros pokytis	2
5.	Vidinės energijos pokytis	1
6.	Nerodomi skaičiavimai (kiekvienam iš kriterijų Nr. 1-5)	-0,5
7.	Netikslumai (kiekvienam iš kriterijų Nr. 1-5)	iki (-1)
Didžiausias galimas sprendimų įvertinimas		10

Sprendimų vertinimo kriterijų ir jų verčių lentelę parengė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2024 03 12.